

methods of military, cultural and educational activities of the UPR State Center with Ukrainian soldiers who were interned in Polish and Romanian camps. The military and historical articles of O. Udovychenko, V. Petriv, V. Prokhoda, V. Yevymovych, Omelianovich-Pavlenko, O. Shpylynskyi, S. Shramchenko, and Y. Naumenko are seemed to be very important for developing the emphasized for military doctrine of the UPR Army.

Originality. *The scientific novelty of this historiographic study is believed to be in the investigating the conceptual approaches and techniques used by Ukrainian foreign historians of the interwar period to reconstruct the military, cultural and educational activities of the State Center of the UPR with interns.*

Conclusion. *The author proved that the creative achievements of Ukrainian foreign historians of the interwar period gave an opportunity to cover the problem under study much more deeply. However, without access to the Soviet archives, foreign researchers wrote much of their work, relying mainly on their own memories. This led to certain factual errors, inaccuracies, subjectivity in assessments and conclusions, which reduced the quality of their work*

Keywords: *Ukrainian foreign historiography, historiography process, Ukrainian military emigration, internee Army of UNR, military-professional and cultural and educational work.*

Одержано редакцією 17.03.2020

Прийнято до публікації 19.05.2020

УДК 94(100)''1939/1945'':32(100)''2014/2020''

DOI: 10.31651/2076-5908-2020-1-66-79

НИКОЛАЄЦЬ Юрій Олексійович,
доктор історичних наук, професор,
провідний науковий співробітник
відділу національних меншин
Інституту політичних та
етнонаціональних досліджень
ім. І. Ф. Кураса Національної Академії
наук України,
Orcid ID: 0000-0003-1986-9956
e-mail: Nikolaets-yu@ukr.net

ДРУГА СВІТОВА ВІЙНА: ТРАНСФОРМАЦІЯ ІСТОРИЧНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ (2014–2020 рр.)

У статті висвітлена специфіка трансформації політики пам'яті в Україні в умовах сучасної російсько-української війни. Визначена роль формування пам'яті про Другу світову війну, політики декомунізації та деколонізації у російсько-українському протистоянні. Проаналізовано практику використання окремих символів Другої світової війни для дестабілізації ситуації в Україні. Визначено вплив міждержавних стосунків на спрямування політики пам'яті в Україні. Охарактеризовано регіональні відмінності сприйняття історії Другої світової війни.

Ключові слова: Друга світова війна, Україна, політика пам'яті, декомунізація, ідентичність.

Постановка проблеми. Державотворення являє собою комплексний довготривалий процес, спрямований на утворення та розбудову держави, який включає формування історичної політики. Відтоді, як історична пам'ять поряд із традицією почала осмислюватися як фундаментальна основа ідентифікаційних процесів, і у когнітивній, і у прагматичній сферах міцно утвердилося поняття «політика пам'яті». У сучасний період термін «політика пам'яті» у тій його смисловій іпостасі, що стосується державної сфери впливу, трансформувався у поняття «історична політика» [14, 109]. Науковці розрізняють «історичну політику» (діяльність державних еліт, спрямована на переписування історії і деформацію суспільної пам'яті) та «політику пам'яті» (осмислення умов співіснування різних пластів суспільної пам'яті та відповідних досвідів) [9]. Одне із найбільш виважених визначень «історичної політики» запропонував Г. Касьянов. Історична політика – це різновид політики, метою і змістом якої є цілеспрямоване конструювання та утилітарне

використання в політичних цілях історичної пам'яті, інших форм колективних уявлень про минуле і його репрезентацій, у тому числі професійної історіографії [10, 135]. На думку Л. Нагорної, контроль над історичною політикою здійснюється через спрямування державної символіки включно зі святами та ритуалами, інтерпретаційні схеми найуживаніших наративів, організацію історичної освіти, спрямування музейних експозицій, монументальну пропаганду, топонімічні зміни, утримання місць поховань, зображення символів та портретів на банкнотах, поштових марках тощо. А сфера «індустрії пам'яті» має тенденцію до розширення під впливом засобів масової інформації, літератури, мистецтва [14, 108].

Таким чином, історична політика орієнтована на визначення історичних подій як домінуючих та характеристику таких подій відповідно до цілей і завдань, що впливають із необхідності консолідації соціуму на певному етапі розбудови держави. Консолідація соціуму може здійснюватися у тому числі й завдяки тлумаченню історичних подій у вигідному для діючої влади руслі, приховуванню чи глорифікації фактів минулого або викладенню історії держави (чи кількох країн), регіону чи етнічної групи залежно від способу отримання та утримання владних повноважень. Це обумовлює відповідне конструювання історичної пам'яті, принципи якого нерідко є відмінними від принципів історизму та об'єктивності, які використовують професійні історики, не залучені до різного роду фальсифікацій на користь діючої влади.

Як відомо, механізм формування історичної свідомості має яскраво виражений соціальний характер. Спонукальним чинником тут виступають національні інтереси, які зазвичай слугують виразом інтересів соціальних. Актуалізована історична пам'ять і є основою для історичної свідомості тієї чи іншої спільноти [12, 54].

В Україні на формування історичної політики суттєво вплинула тривала відсутність державності, обтяженість «радянською ідентичністю» і навіть «комплекс колоніальної меншовартості», що стояв на заваді повноцінному усвідомленню та захисту державних інтересів та формуванню уявлень про сфери впливу і національні інтереси на міжнародній арені. Специфіка українського варіанту історичної політики демонструвала складне переплетіння питань ідентичності, колективної пам'яті і дефіциту легітимності пострадянської держави [1, 396]. Унаслідок цього історична політика в Україні тривалий час була відображенням багатовекторності зовнішньої політики держави. Тут тривалий час співіснували «місця пам'яті», присвячені тоталітарному минулому, а також пам'ятники борцям за незалежність. Крім того на історичну політику був поширений вплив потужніших суб'єктів міжнародної політики, які прагнули у такий спосіб реалізувати певні зовнішньополітичні цілі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі аспекти досліджуваної проблеми представлені у роботах Я.Грицака, О.Гриценка, Г.Касьянова, Б.Короленка, В.Кулика, А.Любарець, М.Майорова, А.Портнова, М.Рябчука, Ю.Шаповала та ін. Історична політика у працях науковців переважно представлена через призму аналізу процесу декомунізації в Україні в умовах протистояння із Російською Федерацією.

Мета дослідження полягає у визначенні основних напрямів трансформації історичної політики України у контексті протистояння на символічному полі Другої світової війни в умовах загострення російсько-українського протистояння впродовж 2014–2020 рр.

Виклад основного матеріалу. Анексія Криму Російською Федерацією та початок російсько-української війни на Донбасі у 2014 р. актуалізував історичну політику, оскільки у рамках гібридної війни країна-агресор завдала потужного удару не тільки за допомогою зброї, а й розгорнула масштабну інформаційну війну. Мобілізуючий потенціал історичної політики виявився надзвичайно важливим фактором ведення гібридної війни. У російськоцентричному дискурсі набули масштабного поширення маркери «розколотості» України, що були оформлені у політтехнологічну схему ще під час передвиборчої боротьби 2004 р., а у 2014 р. трансформувалися у так званий «проект Новоросії», а також тези про загальну «фашизацію» України. Мотивуючи свої агресивні дії, російська сторона неодноразово вказувала на необхідність захисту росіян і російськомовних українців, які проживають в Україні, від «укрофашистів».

Акцент на оцінках подій Другої світової війни у інформаційному протистоянні із РФ виявився не випадковим. Ще 30 грудня 1999 р. В. Путін відверто сказав про головну проблему російського суспільства, яка, на його думку, полягала у «ідейному і політичному розколі суспільства». Подолання кризи він бачив у «реалізації нової російської ідеї», яка «органічно поєднувала загальнолюдські цілі із істинно російськими» [26]. Задля цього здійснювався пошук символів національної громадянської ідентичності. Таким символом виявилася Перемога СРСР у Другій світовій війні, яка залишилася у масовій історичній свідомості росіян найбільш важливою подією ХХ ст. Це визначило ідеологічний зміст урядових заходів із соціального конструювання. У 2007 р. протоієрей РПЦ О.Ляшенко відверто відзначив, що в Росії «День Перемоги чи не єдине свято, яке об'єднує людей різних поглядів, світоглядів та конфесій, і було б неправильно зараз знайти у цьому святі якийсь привід для розбрату і опору. Тому те, що нас об'єднує, потрібно всіляко підтримувати» [6]. Характер такої «підтримки» яскраво проявився у вигляді державного імперативу щодо політики історичної пам'яті.

5 травня 2014 р. Президент РФ підписав ухвалений перед тим Державною Думою Федеральний закон «Про внесення змін до окремих законодавчих актів Російської Федерації», яким вводилася карна відповідальність за посягання на історичну пам'ять стосовно подій, що мали місце у період Другої світової війни. Федеральним законом вводилася карна відповідальність за відкидання фактів, встановлених вироком Міжнародного трибуналу для суду і покарання головних воєнних злочинців європейських країн вісі, схвалення злочинів, визначених вказаним вироком, а також за розповсюдження завідомо неправдивих відомостей про діяльність СРСР в роки Другої світової війни [17]. Наслідком створюваного «культу Перемоги» стала часткова реабілітація сталінізму із поділом учасників війни на «своїх» та «чужих» і, відповідно, неприйняттям будь-яких проявів колабораціонізму. Керівництво РФ відверто використовувало пам'ять про війну задля консолідації російського суспільства, а також з метою посилення зовнішньополітичного впливу, коли противники Росії автоматично отримували ярлик «фашисти».

Так, у першій половині 2014 р. українське керівництво у російських ЗМІ представлялося як «хунта», що незаконно захопила владу або ж «фашисти», боротьба з якими начебто продовжує традиції радянських воїнів часів Другої світової війни. У подібному ключі формувалися й повідомлення ЗМІ терористичних утворень ДНР/ЛНР. Впродовж 2014 р. значна частина таких повідомлень містила в собі топіки про боротьбу з фашизмом за єдності населення у протидії поширенню «коричневої чуми» та «націоналізму». Однак вже весною 2014 р. на противагу закидам російських пропагандистів у «фашизації» в Україні було актуалізовано пам'ять про героїчну боротьбу проти гітлерівців у роки німецько-радянської війни, отримали подальший розвиток дослідження колабораціонізму із доведенням того, що чи не найбільш масштабною допомогою загарбникам на теренах СРСР була боротьба Російської Визвольної армії на чолі із генералом Власовим. Науковці, публіцисти, громадські активісти також широко висвітлювали засоби маніпуляції історичною пам'яттю про Другу світову війну, що набули поширення у російськоцентричному дискурсі.

На тлі російської агресії у 2014 р. був ухвалений Указ Президента України «Про День захисника України» (від 14 жовтня 2014 р.). Керівництво держави зробило спробу популяризувати в умовах війни символічний ряд захисників України: лицар Русі–запорізький козак–боєць УПА–учасник АТО (пізніше ООС). Проте такий символічний ряд викликав у суспільстві нерозуміння в силу неоднозначного сприйняття боротьби УПА.

Важливо, що з 2014 р. Україна відзначала Перемогу над нацизмом разом із європейськими країнами із одночасною відмовою від георгіївської стрічки (символізувала дим та полум'я) на користь червоного маку (рана від кулі), який символізував неможливість забути незагоєні рани. Натомість у Росії у квітні 2020 р. Державна дума ухвалила закон про перенесення з 2 на 3 вересня Дня закінчення Другої світової війни у 1945 р. Законом було внесено зміни до російського списку «днів військової слави і пам'ятних дат». При тому автори закону посилалися на указ президії Верховної Ради СРСР від 2 вересня 1945 р., згідно з яким 3 вересня було оголошене святом перемоги над Японією. У цьому указі також

наголошувалося, що вирішальний внесок у завершення Другої світової війни внесла перемога Радянського Союзу над Японією у 1945 р. Тим самим вкотре акцентувалася увага на перебуванні СРСР у таборі переможців і внеску у завершення бойових дій, а також заувальовувалася участь радянської країни у розв'язуванні Другої світової війни.

Георгіївська стрічка з 2014 р. стала символом сепаратизму та агресії проти України. Ще у березні 2005 р. російська державна інформагенція «РИА Новости» ініціювала всеросійську акцію «Георгіївська стрічка». Офіційною метою акції було заявлено необхідність «зберегти і передати новому поколінню пам'ять про те, хто і якою ціною домігся перемоги у Великій Вітчизняній війні». Насправді ж акція стала одним із засобів приватизації Росією героїчного спадку німецько-радянської війни. Впровадження георгіївської стрічки як символу перемоги мало поєднати героїку російської імперії та СРСР. Тим самим Росія у черговий раз використовувала історію як інструмент у політичній боротьбі на пострадянському просторі [19].

У 2017 р. Верховна Рада України схвалила проект закону про заборону публічного використання, демонстрацію або носіння георгіївської стрічки в Україні. Однак георгіївські стрічки використовували учасники акції «Безсмертного полку», які також несли портрети радянських солдатів та офіцерів, які воювали у складі Червоної Армії. Але не дивлячись на всі прагнення кремлівських пропагандистів акції «Безсмертного полку» не набули такого масштабного поширення та впливу, як вони на це розраховували. Проте прикро, що пам'ять про воїнів, які воювали заради миру для своїх нащадків, стала використовуватися Росією для дестабілізації ситуації в Україні.

Осмилення української історії, місця і ролі у її поступі окремих осіб в умовах російсько-української війни стало вагомим чинником формування нових образів історичної пам'яті в українському суспільстві. На початку російсько-української війни на Донбасі в Україні набули поширення біг-борди із написом: «Перемогли Гітлера, переможемо й Путіна», водночас під подібним гаслом відбувся й ряд акцій українських громадських організацій (із таким же гаслом свого часу виступали противники режиму В.Путіна у Москві). Прізвисько російського президента перекручували, пов'язуючи його із прізвиськом німецького фюрера і вимовляючи як «Путлер».

Вагомий крок у царині історичної політики був зроблений Україною 9 квітня 2015 р., коли Верховна Рада України ухвалила ряд законів, які прийнято називати «законами про декомунізацію»: «Про доступ до архівів репресивних органів комуністичного тоталітарного режиму 1917–1991 років» [22], «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки» [23], «Про правовий статус та вшанування пам'яті борців за незалежність України у ХХ столітті» [24], «Про увічнення перемоги над нацизмом у Другій світовій війні 1939–1945 років» [25]. 21 травня ухвалені закони вступили у дію і поклали початок масштабній реформі декомунізації, одним із наслідків якої стала спроба очищення публічного простору від тоталітарної символіки, відходу від радянського минулого та його переосмилення.

Крім того, у листопаді 2017 р. Верховна Рада України ухвалила закон про внесення змін до Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту», відповідно до якого з тексту документу видалялися згадки про «Велику Вітчизняну війну», замість яких вводився термін «Друга світова війна» [20]. Міністерство іноземних справ РФ засудило таке рішення, наголошуючи, що воно є виявом політики київської влади, спрямованим на насильницьке стирання історичного минулого своєї країни [13]. Проте вже 6 грудня 2018 р. Верховна Рада ухвалила за основу і в цілому проект «Про внесення зміни до статті 6 Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» щодо посилення соціального захисту учасників боротьби за незалежність України у ХХ столітті» [21]. Законом надано статус учасника бойових дій особам, які брали участь в усіх формах збройної боротьби за незалежність України у ХХ ст. у складі Української повстанської армії, Української повстанської армії отамана Тараса Боровця (Бульби) «Поліська Січ», Української народної революційної армії (УНРА), збройних підрозділів Організації українських націоналістів і відповідно до Закону України «Про правовий статус

та вшанування пам'яті борців за незалежність України у XX столітті» визнані борцями за незалежність України у XX столітті» [24].

Найбільший інтерес і найзапекліші дискусії викликав Закон «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки». Фактичне ототожнення комуністичного та націонал-соціалістського (нацистського) тоталітарних режимів було вкрай негативно сприймалося в Росії. Російські ЗМІ твердили про порушення прав людини і громадянина в Україні, критикували українське керівництво за «переписування історії» тощо. Однак протягом 2015–2016 рр. Венеціанська комісія розглядала Закон «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістського (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки» і зробила висновок, що Україна, як держава, має право на заборону використання певної символіки тоталітарних режимів і, загалом, втілення у життя таких процесів, як декомунізація. Таке рішення комісії виглядає не дивним з огляду на резолюцію Європарламенту від 2 квітня 2009 р. «Про європейську свідомість і тоталітаризм», де було відзначено спільність спадщини нацизму, сталінізму, комуністичного й нацистського режимів із фактичним визнанням їх однотипними явищами [35].

Важливість процесу декомунізації для України була обґрунтована необхідністю подолати комплекс «меншовартості» в умовах російсько-української війни. Наводилися приклади збройного протистояння Росії (Московщини) та України у минулому, поширювалася інформація про винищення за ініціативи російських урядовців різних верств українського населення, спростовувалося твердження про єдність громадян Радянського Союзу у боротьбі проти Німеччини та її союзників. У контексті цього головним викликом для української державної політики пам'яті щодо Другої світової війни відверто була названа російська агресія, яка відбувалася у символічному полі «Великої Вітчизняної війни» [19].

Процес декомунізації наштовхнувся й на відвертий спротив частини політиків. У травні 2017 р. 46 народних депутатів України, переважно із фракції «Опозиційний блок», звернулися із поданням до Конституційного суду визнати неконституційним закон України «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки» [15]. Подібне подання не отримало широкої підтримки в Україні. Навпаки, значна частина громадян негативно сприйняла ці дії, розцінюючи їх як такі, що сприяють захисту інтересів РФ в Україні. Рішення Конституційного Суду України (КСУ) з цього питання було надзвичайно важливим для українського суспільства.

16 липня 2019 р. згідно з Рішенням КСУ № 9-р/2019 Закон «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки» визнано таким, що відповідає Конституції України (є конституційним). У рішенні КСУ підкреслювалося, що Закон ухвалено «з метою недопущення повторення злочинів комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів, будь-якої дискримінації за національною, соціальною, класовою, етнічною, расовою або іншими ознаками у майбутньому, відновлення історичної та соціальної справедливості, усунення загрози незалежності, суверенітету, територіальній цілісності та національній безпеці України». У рішенні також зазначалося, що «за своєю злочинною сутністю комуністичний режим і нацистський режим були однаковими, а методи здійснення ними державної репресивної політики – тотожними. Названі режими категорично заперечували можливість існування української незалежної держави, переслідували її прихильників та перешкоджали українському національному відродженню» [11].

Важливим був наголос у рішенні КСУ про те, що символи комуністичного режиму активно застосовувалися у 2014 р. для штучної дестабілізації обстановки в Україні, для виправдання анексії Російською Федерацією Автономної Республіки Крим та міста Севастополя, а також збройної агресії та тимчасової окупації Російською Федерацією частини Донецької та Луганської областей, у межах яких незаконні збройні формування, що їх створила, підтримує та фінансує Російська Федерація, захопили органи державної влади України та місцевого самоврядування, створили окупаційну адміністрацію,

позбавивши населення права на демократичне врядування, унеможливили дію Конституції України та законодавства України в цих районах, запровадили квазісудові та позасудові розправи, утримують заручників та застосовують до них катування й нелюдське поводження. Саме тому засудження Законом нацистського режиму та комуністичного режиму і встановлення заборони на використання їхньої символіки обумовлені легітимною метою – не допустити повернення до тоталітарного минулого. Така заборона покликана унеможливити будь-які спекуляції з використанням історичного минулого, пов'язаного з тоталітарними режимами, не допустити звеличування цих режимів, виправдання їх злочинів, резюмує Конституційний Суд [11].

Впродовж 2014–2019 р. на державну політику пам'яті помітно зріс вплив Українського інституту національної пам'яті. 2 серпня 2014 р. Український інститут національної пам'яті як науково-дослідну установу було ліквідовано та утворено Український інститут національної пам'яті (УІНП), який отримав статус центрального органу виконавчої влади з реалізації державної політики у сфері відновлення та збереження національної пам'яті, діяльність якого спрямовується та координується Кабінетом Міністрів України через Міністра культури. Основними завданнями Інституту було визначено: посилення уваги суспільства до історії України, забезпечення всебічного вивчення етапів боротьби за відновлення державності України у ХХ ст. та здійснення заходів з увічнення пам'яті учасників національно-визвольної боротьби, жертв голодоморів та політичних репресій. У жовтні 2018 р. Кабінет Міністрів України схвалив рішення про створення територіальних органів Інституту національної пам'яті для імплементації загальноукраїнської політики національної пам'яті на місцевому рівні. Формування територіальних відділів почалося влітку 2019 р., коли було створено Північно-Східний (червень 2019 р.) та Південно-Східний (серпень 2019 р.) територіальні відділи.

У 2017 р. на державному рівні за ініціативою УІНП було здійснено спробу змінити термінологію, пов'язану із подіями 1944 р.: йшлося вже не про «визволення» України від нацистських військ, а про їх вигнання. У спеціальному зверненні з нагоди 73-ї річниці вигнання нацистів з України президент України П. Порошенко відзначив вагомий внесок українського народу у перемогу над нацизмом, назвавши такий внесок беззаперечним та священним (проте на цей момент залишався чинним указ Президента України В.Ющенка від 2009 р., за яким 28 жовтня святкується саме День визволення України від фашистських загарбників). Відзначаючи принципову відмінність «вигнання» від «визволення» Голова УІНП В. В'ятрович наголосив, що після 28 жовтня 1944 р. Україна не стала вільною державою, тож термін «визволення» є історично некоректним. Із вигнанням нацистських окупантів Україна не отримала волі, а опинилася під іншим пануванням, результатом якого стали масові репресії та депортації, зокрема сотень тисяч українців, поляків та цілого кримськотатарського народу [16]. Однак ресурсів УІНП виявилось замало для загального поширення нерадянської моделі вшанування перемоги широкими суспільними верствами, поза колами патріотичної інтелігенції та чиновництва, готового виконати рішення начальства. Адже основна складність із реалізацією декомунізації політики – не так організаційна, як світоглядна [3, 98].

Процес декомунізації викликав неоднозначні оцінки на території України [7]. Інформаційна кампанія героїзації УПА, яка значно посилилася в Україні в умовах російсько-української війни, та прихід до влади у Польщі консервативної партії «Право та справедливість» навіть загострили стосунки між державами на ґрунті політики пам'яті. На початку ХХІ ст. події, пов'язані із польсько-українським конфліктом в роки Другої світової війни, стали активно використовуватися для мобілізації електорату на виборах до органів влади Польщі. Попри офіційне польсько-українське примирення 11 липня 2003 р. під час відкриття пам'ятника у с. Павлівка на Волині за участю президентів Л. Кучми та А. Квасневського до останнього часу ряд польських політиків не відмовляється від забезпечення для себе так званого «політичного капіталу».

Поміж польськими дослідниками не вщухають дискусії з приводу оцінок дій українських повстанців стосовно польського населення західноукраїнських земель. Польські дослідники А. Корман [36], Е. Прус [43; 44; 45; 46; 47], переважно маніпулюючи

даними документів, намагаються довести, що українці цілеспрямовано винищували польське населення Волині. Частина польських істориків звинувачувала у Волинській трагедії виключно УПА [32; 48]. Більш виваженою є позиція польського дослідника Г.Мотики, чії публікації руйнують міт про УПА як винятково героїчну організацію, без якої не існувало б Української державності, або міт про злочини УПА порівняно з якими блідо виглядають злочини нацистів та комуністичного режиму [37; 38; 39; 40; 41; 42]. Польські історики українського походження (Р. Дрозд [33; 34], М. Сивіцький [27]) вважають, що причини Волинської трагедії були закорінені у дискримінаційній політиці стосовно українського населення, яку проводила II Річпосполита. Аналізуючи таку політику польського керівництва, ці дослідники намагаються довести право українського населення на відстоювання своїх інтересів, у тому числі й за допомогою сили зброї. Українські науковці, як правило, покладали вину на обидві сторони конфлікту. Водночас українські дослідники все більше уваги стали приділяти дослідженню участі «третьої сторони» у польсько-українському конфлікті в роки Другої світової війни [8, 140-157]. З 2003 р. (на 60-ту річницю трагедії), на думку Ю. Шаповала, відбулося формування української та польської контраверсій польсько-українського протистояння [31, 30]. Їх вагомою відмінністю стало те, що представники польської історіографії переважно аналізували безпосередньо події 1943 р. на Волині, а українські дослідники акцентували увагу на їх передісторії із висвітленням утисків чи винищення українців поляками. Унаслідок цього у польській історіографії події на Волині переважно характеризувалися як «Волинська різанина», а в українській – як «Волинська трагедія».

Поруч з тим тривалий час суперечки науковців перебували переважно у рамках наукового дискурсу. Проте, як йшлося вище, у квітні 2015 р. за ініціативи УІНП та підтримки вищого керівництва держави під час візиту до України Президента Польщі Б.Коморовського був ухвалений Закон України «Про правовий статус та вшанування пам'яті борців за незалежність України у ХХ столітті» [24]. Цим законом бійці УПА були визнані борцями за незалежність України, що викликало надзвичайно негативну реакцію у Польщі. Не виключено, що такий крок з українського боку був пов'язаний із прагненням вищого керівництва дещо «переключити» увагу суспільства з подій російсько-української війни, перебіг якої складався не на користь України. Водночас такі дії додатково розширювали поле впливу у Польщі консервативної партії «Право і справедливість». Члени партії – депутати Сейму – ініціювали та проголосували 22 липня 2016 р. за визнання Волинської трагедії «геноцидом, вчиненим українськими націоналістами» із встановленням дати вшанування їхньої пам'яті – 11 липня (підтримали 432 депутати сейму з 460). У заяві Верховної Ради України засуджувалося таке рішення польського Сейму і містився заклик не політизувати історію поруч із твердженням про те, що «розпалювання антиукраїнських настроїв» відбувалося на фоні російської агресії проти України. Проте під час свого візиту до Польщі у 2016 р. Президент України П.Порошенко у Варшаві біля монумента жертвам Волинської трагедії вшанував їхню пам'ять і став на коліна. Того ж таки 2016 р. Сейм Республіки Польща та Верховна Рада України прийняли Декларацію пам'яті і солідарності з метою віддати шану мільйонам жертв, яких зазнали польський та український народи під час Другої світової війни, та засудити зовнішніх агресорів, що намагались знищити нашу незалежність. У документі відзначалося, що пакт Ріббентропа–Молотова від 23 серпня 1939 р., укладений поміж двома тоталітарними режимами – комуністичним Радянським Союзом і нацистською Німеччиною, призвів до вибуху 1 вересня Другої світової війни, спричиненої агресією Німеччини, до якої 17 вересня долучився Радянський Союз. Наслідком тих подій була окупація Польщі Німеччиною і Радянським Союзом, а в 1940 р. – советська окупація Литви, Латвії і Естонії, що спричинило масові репресії. Ті події призвели також до ухвалення у Ялті в 1945 р. рішень, які розпочали новий етап поневолення всієї Східної і Центральної Європи, що тривав півстоліття. Польська та українська сторони підкреслили необхідність активізації неупереджених історичних досліджень та необхідність стримування сил, які «ведуть до суперечок» в Україні та Польщі [4].

Однак такий крок не призвів до покращення ситуації. У 2016 р. у Польщі та Україні набули поширення акти вандалізму щодо пам'ятників українцям та полякам, що не сприяло

пошуку шляхів порозуміння. Встановлені по обидва боки кордону без офіційного дозволу сотні пам'ятників розстріляним полякам та українцям стали об'єктами нападів, а на початку 2017 р. з польського боку демонтували частину пам'ятників, у тому числі й воякам УПА. Навесні 2017 р. Український інститут національної пам'яті не зміг знайти спільної мови із своїми польськими колегами у питанні узаконення польських та українських «місць пам'яті» із розрахунку «всі на всі», оскільки польська сторона вимагала встановити критерії до пам'ятників та написів, які можна легалізувати. У квітні голова УІНП В. В'ятрович заявив про припинення «легалізації незаконних польських пам'ятників на українській території та видачі дозволів на пошукові роботи» до припинення практики демонтажу пам'ятників польською стороною. Він також відзначив, що мораторій на ексгумацію польських поховань в Україні може бути знятий після того, як польська сторона представить своє бачення легалізації та відновлення українських пам'ятників на території Польщі.

Ситуація загострилася восени 2017 р., коли 15 жовтня у Закарпатській області України був відкритий пам'ятник загиблим у 1939 р. українським воякам, на якому був напис «Героям Карпатської України, розстріляним польськими й угорськими окупантами в березні 1939 року». А вже на початку листопада міністр закордонних справ Польщі В.Вашиковський у одному з інтерв'ю відзначив, що Польща та Україна «мають різні підходи до примирення». А пізніше заступник міністра культури Польщі Я.Селлін заявив, що Україна довірила вести історичний діалог з Варшавою інституції, яку очолює «безвідповідальна особа з нав'язливими антипольськими ідеями». А Президент Польщі А.Дуда закликав керівництво України не призначати на високі посади осіб із «антипольськими поглядами» [30].

26 січня 2018 р. Сейм Польщі ухвалив законопроект про заборону пропаганди так званої «бандерівської ідеології». За задумом ініціаторів, законопроект мав протидіяти запереченню або применшенню відповідальності виконавців злочинів, скоєних формуваннями, що колаборували з III Німецьким Рейхом. Проте польські дипломати зазначили, що процес законодавчого проведення цього правового акту не був завершений. МЗС Польщі наголосило, що польська сторона підтверджує своє прагнення до побудови стратегічного партнерства з Україною, «проте це партнерство, про що ми багато разів наголошували, повинно покладатися на базисі правди» [29]. У МЗС України заявили про можливий негативний розвиток двосторонніх відносин з Польщею у разі ухвалення Сенатом відповідного закону, одночасно наголошуючи на категоричному неприйнятті чергової спроби нав'язати одностороннє трактування історичних подій. Надзвичайну стурбованість викликав намір зобразити українців виключно як «злочинних націоналістів» та «колаборантів третього рейху» [28].

Попри заяву МЗС України про відсутність антипольських настроїв П.Порошенко змушений був ініціювати зустріч представників президентів обох країн для вирішення спірних питань. Проте вирішити конфлікт на той час не вдалося. Найгострішою практичною проблемою залишалось припинення пошуку, облаштування та узаконення польських місць пам'яті в Україні у відповідь на демонтаж низки пам'ятників загиблим українцям у Польщі, зокрема і воякам УПА. Польська сторона неодноразово критикувала Інститут національної пам'яті та його керівника В. В'ятровича, який зайняв жорстку позицію паритету у питанні впорядкування місць пам'яті в Україні та Польщі. Відверта критика В. В'ятровича як винуватця українсько-польського конфлікту на ниві історичної політики прозвучала з вуст деяких народних депутатів після обрання Президентом України В. Зеленського [2].

Певні кроки на шляху до порозуміння було зроблено під час візиту В. Зеленського до Польщі наприкінці літа 2019 р. Президенти України та Польщі домовились усунути історичні суперечності між країнами, а В. Зеленський навіть запропонував побудувати на кордоні спільний меморіал примирення [18]. 31 серпня В. Зеленський на брифінгу у Варшаві заявив, що готовий дати згоду на ексгумацію поляків, які були поховані на території України, а польська сторона погодилася на впорядкування українських «місць пам'яті» на території Польщі. Він також відзначив, що президенти обох країн домовилися перезавантажити двосторонню робочу групу, яка повинна буде працювати під їхнім

патронатом [5]. Те наскільки повно і як швидко будуть реалізовані домовленості президентів України та Польщі покаже час, але, безперечно, що напруженість в польсько-українських відносинах може бути вигідна насамперед «третьої стороні». При цьому польська сторона дала зрозуміти, що не трактує українські поступки, зокрема зняття мораторію з ексгумаційних робіт, як привід робити зустрічні кроки у питаннях історичної політики. У цій ситуації Україна поступилася й у питанні зміни керівництва УІНП, коли восени 2019 р. В.В'ятрович був звільнений із займаної посади.

27 січня 2020 р. Президент України В. Зеленський на спільній конференції із Президентом Республіки Польща А. Дудою в Аушвіці заявив, що «Польща та польський народ першими відчували на собі наслідки злочинної змови тоталітарних режимів. Це призвело до початку Другої світової війни й дозволило нацистам запустити смертоносний маховик Голокосту». Президент України підкреслив, що на сучасний момент Європа і світ не мають права мовчати, як це було в 1939 році, не мають права на байдужість і бездіяльність». Натомість прес-секретар президента РФ Д. Песков стверджував, що В. Зеленський «солідаризується з точкою зору, яка є образливою для десятків мільйонів росіян», а глава Служби зовнішньої розвідки РФ С. Нарішкін звинуватив українського президента у «зануренні в ідеї українського націоналізму». Таким чином, Російська Федерація вкотре підкреслила небажання брати на себе відповідальність як спадкоємниця колишнього СРСР за участь у розпалюванні Другої світової війни. Зацікавлена, насамперед, у формуванні пам'яті про перебування СРСР у таборі переможців, РФ всіляко намагається відмежуватися від співпраці із Німеччиною на початку війни. Тим більше, що перемогу у німецько-радянській війні нерідко називають основою легітимності путінського авторитаризму, підґрунтям якого є карикатурне «победобесіє», заради торжества якого російські пропагандисти відмовилися від справжньої історії такого наймасштабнішого у історії людства збройного протистояння.

Висновки. Усвідомлення суспільством складного процесу формування та розвитку Української державності видається важливим для забезпечення його консолідації перед зовнішніми загрозами та задля вирішення внутрішніх проблем. Для цього потрібно забезпечити можливість популяризації україноцентричного тлумачення української історії для широких верств громадян (можливо, шляхом масштабного читання лекцій чи проведення диспутів тощо), а також сформувати численні «інформаційні майданчики» придатні для обговорення подій і фактів з історії із професійними дослідниками, досвідченими науковцями. Це необхідно для скорочення впливу різного роду «аналітиків» чи «спеціалістів» (значна частина яких працює маніпулюючи історичними фактами, насамперед, виконуючи політичне замовлення) на формування громадської думки.

Україні важливо змістити акценти протистояння на символічному полі Другої світової війни. Згідно із результатами соціологічних опитувань, ця війна цілком логічно продовжує залишатися для громадян України однією з найважливіших подій ХХ ст. Частина населення України виступає проти руйнування «позитивного іміджу» німецько-радянської війни як засобу подолання нацизму. Проте сприйняття цієї події як надзвичайно важливої не означає, що громадяни України продовжують сприймати Другу світову війну насамперед як протистояння СРСР та Німеччини. Завдяки новітній історичній політиці вдалося поширити усвідомлення того факту, що німецько-радянська війна 1941–1945 рр. була одним із театрів бойових дій у роки Другої світової. І протистояння на інших театрах війни було не менш запеклим, а масштаби людських втрат відрізняються не виключно через «важливість» бойових дій на певному театрі бойових дій, а унаслідок різниці рівнів військового мистецтва та ставлення до своїх солдатів і офіцерів у арміях воюючих сторін. А колабораціонізм виявився в роки війни настільки поширеним явищем, що його причини не можуть бути визначені у рамках представлення одних учасників протистояння як «своїх», а інших – як «зрадників». При тому важливим видається спрямування української політики пам'яті про Другу світову війну на формування уявлень про неї як про трагедію всього людства, що ніколи не повинна повторитися (на відміну від російської політики пам'яті, орієнтованої на мобілізацію громадян на нове протистояння задля реалізації геополітичних цілей і завдань).

Вплив державної політики пам'яті можна було б збільшити без загострення суперечок на ґрунті оцінок подій та постатей з історії у випадку, якби перейменування вулиць, названих у часи існування СРСР іменами тих, хто організував репресії та голодомор чи воював проти України, відбувалось шляхом присвоєння їм імен видатних українських діячів та героїв, чії діяння та позиція не викликають неоднозначної реакції серед українських громадян.

Героїчна та трагічна історія УПА – поле для роботи професійних істориків. У рамках історичної політики повинні бути здійснені дії, спрямовані на висвітлення та роз'яснення цілей та завдань воюючих сторін, а також аналіз засобів і методів їх досягнення у ході бойових дій. Оскільки боротьба УПА – вимушений опір, зумовлений позицією потужніших гравців на світовій арені, і вона була одним із засобів забезпечення соборності України, формування сучасних державних кордонів та черговим доказом прагнення українців до державності. Аналіз боротьби УПА, напевно, бажано проводити й у контексті її порівняння із протидією східноукраїнського селянства політиці радянзації. Тим більше, що така протидія виявилася настільки масштабною, що одним із засобів подолання став Голодомор-геноцид.

Список використаної літератури.

1. Бондар В. Державна політика історичної пам'яті в Україні 1990–2000-х рр.: основні тенденції / В. Бондар // Історіографічні дослідження в Україні. – 2013. – Вип. 23. – С. 377–400.
2. В «Слуге народа» обвинили Вятровича в польско-украинских проблемах. [Електронний ресурс] – режим доступу : https://focus.ua/ukraine/438634-v_sluge_naroda_obvinili_viatrovicha_v_polsko-ukrainskikh_problemaxh
3. Гриценко О. Декомунізація в Україні як державна політика і як соціокультурне явище / О. Гриценко. – К. : ППІЕНД, 2019. – 320 с.
4. Декларація Пам'яті і Солідарності. [Електронний ресурс] – режим доступу : <http://www.eurointegration.com.ua/articles/2016/10/20/7056198/>
5. Зеленский заявил о готовности снять мораторий на эксгумацию польских захоронений в Украине. [Електронний ресурс] – режим доступу : <https://gordonua.com/news/politics/zelenskiy-zayavil-o-gotovnosti-snyat-moratoriy-na-eksgumaciyu-polskih-zahoroneniy-v-ukraine-1236095.htm>
6. Ильяшенко А. Великая Победа русского народа, была ли она случайностью? / А. Ильяшенко. [Електронний ресурс] – режим доступу : <https://www.pravmir.ru/velikaya-pobeda-russkogo-naroda-by-la-li-ona-sluchajnostyu/>
7. Історична політика завжди є джерелом конфліктів – історик Георгій Касьянов. [Електронний ресурс] – режим доступу : <https://www.radiosvoboda.org/a/28048337.html>
8. Калакура О. «Третя сила» в нагнітанні польсько-українського протистояння / О. Калакура // «Волинь-43»: міфи і реальність : зб. наук. праць. – Луцьк : Вежа-Друк, 2019. – С. 140–157.
9. Киридон А. Гетеротопії пам'яті: теоретико-методологічні проблеми студій пам'яті / А. Киридон. – К.: Ніка-Центр, 2016. – 320 с.
10. Касьянов Г. Історична пам'ять та історична політика : до питання про термінологію й генеалогію понять / Г. Касьянов // Укр. іст. журн. – 2016. – № 2. – С. 118–137.
11. Конституційний суд визнав конституційним закон «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки». [Електронний ресурс] – режим доступу : <https://www.ukrinform.ua/rubric-polytics>.
12. Масненко В. В. Історична пам'ять як основа формування національної свідомості / В.В. Масненко // Укр. іст. журн. – 2002. – № 5. – С. 49–62.
13. МИД РФ назвал «стиранием исторического прошлого» окончательную отмену «Великой Отечественной войны» в Украине. [Електронний ресурс] – режим доступу : <https://kr.ua/politics>.
14. Нагорна Л. П. Історична пам'ять : теорії, дискурси, рефлексії / Л. Нагорна. – К. : ППІЕНД ім. І.Ф.Кураса НАН України, 2012. – 328 с.
15. Нардепи оскаржили в КСУ декомунізацію. [Електронний ресурс] – режим доступу : <https://www.ukrinform.ua/rubric-polytics/2238462-nardepi-oskarzili-v-ksu-dekomunizaciu.html>.
16. Нова історична політика України: святкуємо не визволення 1944 року, а вигнання нацистів. [Електронний ресурс] – режим доступу : <https://novynarnia.com/2017/10/28/nova-istorichna-politika-ukrayini-svyatkuyemo-ne-vizvolennya-1944-roku-a-vignannya-natsistiv>.
17. О внесении изменений в отдельные законодательные акты Российской Федерации / Федеральный закон от 05.05.2014 г. № 128-ФЗ. [Електронний ресурс] – режим доступу : <http://kremlin.ru/acts/bank/38395>.

18. Президенти України та Польщі домовились усунути історичні суперечності між країнами, а Володимир Зеленський навіть запропонував побудувати на кордоні спільний меморіал примирення. [Електронний ресурс] – режим доступу : <https://www.bbc.com/ukrainian>.
19. Примаченко Я. Друга світова війна в полоні історичної політики / Я. Примаченко. [Електронний ресурс] – режим доступу : <https://dt.ua/HISTORY>.
20. Про внесення змін до Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» щодо посилення соціального захисту учасників антитерористичної операції, учасників Революції Гідності та членів сімей загиблих таких осіб / Закон України // Відомості Верховної Ради. 2017. № 47. Ст. 419.
21. Про внесення зміни до статті 6 Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» щодо посилення соціального захисту учасників боротьби за незалежність України у ХХ столітті / Закон України // Відомості Верховної Ради. 2019. № 2. Ст. 11.
22. Про доступ до архівів репресивних органів комуністичного тоталітарного режиму 1917–1991 років / Закон України // Відомості Верховної Ради. 2015. № 26. Ст. 218.
23. Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки / Закон України // Відомості Верховної Ради (ВВР), 2015, № 26, ст.219.
24. Про правовий статус та вшанування пам'яті борців за незалежність України у ХХ столітті / Закон України // Відомості Верховної Ради 2015. № 25. Ст. 190.
25. Про увічнення перемоги над нацизмом у Другій світовій війні 1939–1945 років / Закон України // Відомості Верховної Ради. 2015. № 25. Ст. 191.
26. Путин В. В. Россия на рубеже тысячелетий / В. Путин // Независимая газета. 1999. 30 декабря. [Електронний ресурс] – режим доступу: http://www.ng.ru/politics/1999-12-30/4_millennium.html
27. Сивіцький М. Історія польсько-українських конфліктів / М. Сивіцький / пер. з пол. Є. Петренка. – У 3 т. – Т. 1. – К. : Вид-во ім. Олени Теліги, 2005. – 343 с.; Т. 2. – 358 с.; Т. 3. – 432 с.
28. У МЗС України розкритикували польський закон про заборону «бандерівської ідеології». [Електронний ресурс] – режим доступу : <https://www.unian.ua/politics>.
29. У Польщі роз'яснили, кого каратиме «закон про бандеризм». [Електронний ресурс] – режим доступу : <https://zik.ua/news/2018/01/27>.
30. Червоненко В. Чим закінчиться «історична криза» між Україною та Польщею? / В. Червоненко. [Електронний ресурс] – режим доступу : <https://www.bbc.com/ukrainian/features-41934591>.
31. Шаповал Ю. Сімдесят і десять / Ю. Шаповал // Волинь 1943. Сімдесятя річниця злочину. – К.: Польський інститут у Києві, 2013. – С. 30.
32. Filar W. «Burza» na Wołyniu. Z dziejów 27 Wołyńskiej dywizji Piechoty Armii Krajowej. – Warszawa : Rytm, 1997. – 288 s.
33. Drozd R. Ukrainńska Powstańcza Armia – Dokumenty-struktury. – Warszawa : Burchard, 1998. – 287 s.
34. Drozd R., Halagida I. Ukraińcy w Polsce 1944–1989 Walka o tożsamość (Dokumenty i materiały). – Warszawa, 1999. – 303 s.
35. European Parliament Resolution of 2 April 2009 on European conscience and totalitarianism. [Електронний ресурс] – режим доступу: <http://www.europarl.europa.eu>
36. Korman A. Stosunek UPA do Polaków na ziemiach południowo-wschodnich II Rzeczypospolitej. – Wrocław : Norton, 2002. – 168 s.
37. Motyka G. Odrzeziwo łyńskiej do akcji Wisła. Wydawnictwo Literackie, 2011. – 524 s.
38. Motyka G. Problematyka stosunków polsko-ukraińskich w latach 1939 – 1948 w polskiej historiografii po roku 1989 // History cypolscy i ukraińcy wobec problemów XX wieku / Pod redakcją P. Kosiewskiego i G. Motyki. – Kraków, 2000. – S. 166–178.
39. Motyka G. Tak było w Bieszczadach. Walki polsko-ukraińskie 1943–1948. – Warszawa : Wolumen, 1999. – 552 s.
40. Motyka G. Ukrainńska partyzanka 1942–1960. – Warszawa : Rytm, 2006. – 728 s.
41. Motyka G. W kręgu Łun w Bieszczadach. – Warszawa: Oficyna Wydawnicza RYTM: 2009. – 200 s.
42. Motyka G., Wnuk R. Pany i resuny. Współpraca AK – WiN i UPA w latach 1945–1947. – Warszawa, 1997. – 212 s.
43. Prus E. Atamania UPA: Tragedia kresów. – Warszawa : Instytut Wydawniczy Związków Zawodowych, 1988. – 367 s.
44. Prus E. Legenda Kresów Szare Szeregi w walce z UPA. – Wrocław : Nortom, 1995. – 263 s.
45. Prus E. Herosis pod znaku tryzuba. – Warszawa : Instytut Wydawniczy Związków Zawodowych, 1985. – 346 s.
46. Prus E. Taras Czuprynka. Hetman UPA ł wielki inkwizytor OUN. – Wrocław : Nortom, 1999. – 336 s.

47. Prus E. UPA Armia Powstańcza czy kurenie rizinów? – Wrocław : Nortom, 1998. – 134 s.
48. Turowski J., Siemaszko W. Zbrodnie Ukraińskich Nacjonalistów dokonane na ludności polskiej na Wołyniu 1939 – 1945. – Warszawa : Wyd. Główna Komisja Badania Zbrodni Hitlerowskich w Polsce. Instytut Pamięci Narodowej Środowiska Żołnierzy 27 WD Armii Krajowej, 1990. – 180 s.

References

1. Bondar, B. (2013). State policy on historical memory in Ukraine in the 1990s and 2000s: major trends. *Istoriografichni doslidzhennia v Ukraini*, 23, 377–400 [in Ukrainian].
2. Focus (2019). “In “Servant of the People” Vyatrovich was accused of Polish-Ukrainian problems”, available at https://focus.ua/ukraine/438634-v_sluge_naroda_obvinili_viatrovicha_v_polsko-ukrainskikh_problemaxh (accessed 29.08.2019) [in Russian].
3. Hrytsenko, O. (2019). Decommunization in Ukraine as a state policy and as a socio-cultural phenomenon. Kyiv: IMPEER [in Ukrainian].
4. European truth (2016). “Declaration of Memory and Solidarity”, available at <http://www.eurointegration.com.ua/articles/2016/10/20/7056198/> (accessed 20.10.2016) [in Ukrainian].
5. Gordonua.com (2019). “Zelensky declared his readiness to lift the moratorium on the exhumation of Polish burials in Ukraine”, available at <https://gordonua.com/news/politics/zelenskiy-zayavil-o-gotovnosti-snyat-moratoriy-na-eksgumaciyu-polskih-zahoronenyi-v-ukraine-1236095.htm> (accessed 31.08.2019) [in Russian].
6. Yliashenko, A. (2017). “Great Victory of the Russian people, was it an accident?”, available at <https://www.pravmir.ru/velikaya-pobeda-russkogo-naroda-by-la-li-ona-sluchajnostyu/> (accessed 27.06.2007) [in Russian].
7. Radio freedom (2016). “Historical politics is always a source of conflict - historian Georgy Kasyanov”, available at <https://www.radiosvoboda.org/a/28048337.html> (accessed 12.10.2019) [in Ukrainian].
8. Kalakura, O. (2019). The “third force” in escalating the Polish-Ukrainian confrontation. *«Volyn-43»: mify i realnist*, 140–157 [in Ukrainian].
9. Kyrydon, A. (2016). Memory heterotopies: theoretical and methodological problems of memory studies. Kyiv: Nika-Tsentr [in Ukrainian].
10. Kasianov, H. (2016). Historical memory and historical politics: the question of terminology and genealogy of concepts. *Ukr. ist. Zhurn*, 2, 118–137 [in Ukrainian].
11. Ukrinform (2020). “The CCU has recognized the constitutional law on decommunization”, available at <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics>. (accessed 16.07.2019) [in Ukrainian].
12. Masnenko, V. V. (2002). Historical memory as the basis for the formation of national consciousness. *Ukr. ist. Zhurn*, 5, 49–62 [in Ukrainian].
13. Sosnyna, I. (2017). “The Russian Foreign Ministry called the “erasure of the historical past” the definitive cancellation of the “Great Patriotic War” in Ukraine”, available at <https://kp.ua/politics>. (accessed 17.11.2019) [in Russian].
14. Nahorna, L. P. (2012). Historical memory: theories, discourses, reflections. Kyiv: IPIEND im. I.F.Kurasa NAN Ukrainy [in Ukrainian].
15. Ukrinform (2020). “People’s Deputy appealed to the CCU decommunization” available at <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics> (accessed 30.05.2019) [in Ukrainian].
16. Novynarnia (2017). “The New Historical Policy of Ukraine: We celebrate not the liberation of 1944, but the exile of the Nazis” available at <https://novynarnia.com/2017/10/28>. [in Ukrainian].
17. Federal law of Russia № 128-FZ (05.05.2014). “On amendments to separate legislative acts of the Russian Federation”, available at <http://kremlin.ru/acts/bank/38395> [in Russian].
18. BBC News (2019). “Zelensky and Duda agreed to overcome historical problems. What it means”, available at <https://www.bbc.com/ukrainian> (accessed at 31.08.2019) [in Ukrainian].
19. Prymachenko, Ya. (2018). “World War II captives historical politics” available at <https://dt.ua/HISTORY> (accessed at 08.05.2018) [in Ukrainian].
20. Law of Ukraine on Amendments to the Law of Ukraine “On the Status of War Veterans, Guarantees of their Social Protection” on Strengthening the Social Protection of Participants in the Anti-Terrorist Operation, Participants in the Dignity Revolution and Members of the Families of Such Persons. (2019). *Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrayiny*, 47, 419 [in Ukrainian].
21. Law of Ukraine on amendment of Article 6 of the Law of Ukraine “On the status of war veterans, guarantees of their social protection” to strengthen the social protection of the participants of the struggle for independence of Ukraine in the XX century. (2019). *Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrayiny*, 2, 11 [in Ukrainian].
22. Law of Ukraine on access to the archives of the repressive organs of the communist totalitarian regime of 1917-1991. (2015). *Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrayiny*, 26, 218 [in Ukrainian].

23. Law of Ukraine on condemnation of the communist and national-socialist (Nazi) totalitarian regimes in Ukraine and prohibition of propaganda of their symbolism. (2015). *Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrayiny*, 26, 219 [in Ukrainian].
24. Law of Ukraine on legal status and memory of the fighters for independence of Ukraine in the twentieth century. (2015). *Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrayiny*, 25, 190 [in Ukrainian].
25. Law of Ukraine on the perpetuation of the victory over Nazism in World War II, 1939-1945. (2015). *Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrayiny*, 25, 191 [in Ukrainian].
26. Independent (2020). "Putin V.V. Russia at the turn of the millennium", available at http://www.ng.ru/politics/1999-12-30/4_millennium.html (accessed 27.04.2020) [in Russian].
27. Syvitskyi, M. (2005). *Istoriya polish-ukrainian conflicts Kyiv: Vyd-vo im. Oleny Telihi* [in Ukrainian].
28. Unian (2018). "The Ministry of Public Health of Ukraine has criticized the Polish law on the fence of the "Bandera Ideology"" available at <https://www.unian.ua/politics>. [in Ukrainian].
29. Zik (2018). "In Poland, clarified who will be punished by the "law on Banderism"" available at <https://zik.ua/news/2018/01/27>. (accessed 28.01.2018) [in Ukrainian].
30. Chervonenko V. (2017). "How will the "historical crisis" between Ukraine and Poland end?" available at <https://www.bbc.com/ukrainian/features-41934591> (accessed 10.11.2017) [in Ukrainian].
31. Shapoval, Yu. (2013). *Seventy-ten. Kiev: Polish Institute in Kiev* [in Ukrainian].
32. Filar, W. (1997). «Burza» na Wołyniu. Z dziejów 27 Wołyńskiej dywizji Piechoty Armii Krajowej. Warszawa : Rytm. [in Polish].
33. Drozd, R. (1998). *Ukraińska Powstańcza Armia – Dokumenty-struktury*. Warszawa: Burchard [in Polish].
34. Drozd, R., Halagida, I. (1999). *Ukraińcy w Polsce 1944 –1989 Walka o tożsamość (Dokumenty i materiały)*. Warszawa [in Polish].
35. European Parliament Resolution on European conscience and totalitarianism (2009, April 2) available at <http://www.europarl.europa.eu> (accessed 2.04.2009) [in English].
36. Korman, A. (2002). *Stosunek UPA do Polaków na ziemiach południowo-wschodnich II Rzeczypospolitej*. Wrocław : Norton [in Polish].
37. Motyka, G. (2011). *Odrzeziwo lyskiej do akcji Wisła*. Wydawnictwo Literackie [in Polish].
38. Motyka, G. (2000). *Problematyka stosunków polsko-ukraińskich w latach 1939 – 1948 w polskiej historiografii po roku*. Kraków [in Polish].
39. Motyka, G. (1999). *Tak było w Bieszczadach. Walki polsko-ukraińskie 1943–1948*. Warszawa : Wolumen [in Polish].
40. Motyka, G. (2006). *Ukraińska partyzanka 1942–1960*. Warszawa : Rytm [in Polish].
41. Motyka, G. *W kregu Lun w Bieszczadach*. Warszawa: Oficyna Wydawnicza RYTM [in Polish].
42. Motyka, G., Wnuk, R. (1997). *Pany i resuny. Współpraca AK – WiN I UPA w latach 1945–1947*. Warszawa [in Polish].
43. Prus, E. (1988). *Atamania UPA: Tragedia kresów*. Warszawa : Instytut Wydawniczy Związków Zawodowych [in Polish].
44. Prus, E. (1995). *Legenda Kresów Szare Szeregi w walce z UPA*. Wrocław : Nortom [in Polish].
45. Prus, E. (1985). *Herosis pod znaka tryzubia*. Warszawa : Instytut Wydawniczy Związków Zawodowych [in Polish].
46. Prus, E. (1999). *Taras Czuprynka. Hetman UPA i wielki inkwizytor OUN*. Wrocław : Nortom [in Polish].
47. Prus, E. (1998). *UPA Armia Powstańcza czykurenie rizunów? – Wrocław : Nortom* [in Polish].
48. Turowski, J., Siemaszko, W. (1990). *Zbrodnie Ukraińskich Nacjonalistów dokonana na ludności polskiej na Wołyniu 1939 – 1945*. Warszawa : Wyd. Główna Komisja Badania Zbrodni Hitlerowskich w Polsce. Instytut Pamięci Narodowej Środowiska Żołnierzy 27 WD Armii Krajowej [in Polish].

NIKOLAIETS Yurii, Doctor of Historical Sciences, Full Professor, Leading Researcher of Department of National Minorities Institute of Political and ethno-national studies named after I.F. Kuras of the National Academy of Sciences of Ukraine,
e-mail: Nikolaets-yu@ukr.net

WORLD WAR II: TRANSFORMATION OF HISTORICAL POLICY IN UKRAINE (2014–2020)

Abstract. Introduction. *The article analyzes the main directions of historical policy transformation of Ukraine in the context of the confrontation on the symbolic field of the Second World war in the conditions of aggravation of the Russian-Ukrainian confrontation during 2014-2020. Purpose.* *The annexation of Crimea by the Russian Federation and the beginning of the Russian-Ukrainian war in the*

Donbass in 2014 actualized historical policy because during the hybrid war the aggressor country struck not only heavily with weapons but also launched a massive information war.

Results. *One of its directions was the symbolic space of the Second World War, which was conditioned by the importance of this large-scale armed confrontation for population of modern Ukraine and the Russian Federation. In response to the Russian propagandists' criticisms of the "fascination" of Ukraine, the memory of the heroic struggle against the Nazis during the German-Soviet War was actualized in the Ukrainian-centric discourse, further developing a study of collaborationism, proving that the most ambitious aid to the invaders was The Russian Liberation Army, led by General Vlasov. Scholars, publicists, and community activists have also widely covered the means of manipulating the historical memory of World War II, which have become widespread in Russian-centric discourse.*

Conclusion. *The analysis made it possible to state that the Ukrainian memory policy of the Second World War should be directed at forming ideas about it as a tragedy of all mankind, which should never be repeated. Also, it is important to create a strong conviction in the population that the USSR acted as an ally of Germany at the beginning of World War II, taking an active part in fueling it. Historical policies should take action to clarify and explain the warring parties' goals and objectives as well as to analyze the means and methods of achieving them in the course of hostilities. It is probably desirable to analyze the UPA's struggle in the context of its comparison with the opposition of the East Ukrainian peasantry to the policy of Sovietization. Even more so, because of such a counteraction was so widespread that one of the means of overcoming it was the Holodomor Genocide.*

Key words: *World War II, Ukraine, politics of memory, decommunization, identity.*

Одержано редакцією 27.02.2020

Прийнято до публікації 19.05.2020

